

Гордана Милетић

Резултати рекогносцирања сеоских насеља смедеревске општине

Обичаји годишњег циклуса

Приликом етнолошког рекогносцирања терена сеоских насеља смедеревске општине током 2005. и допунским истраживањем 2006. године, прикупљена је грађа о различитим аспектима материјалне културе, друштвеног и обичајног живота житеља сеоских насеља смедеревске општине. Приликом истраживања узете су у обзир географске, демографске и привредне карактеристике краја на основу којих је урађена подела на три групе насеља.¹

Подаци су прикупљани техником интервјуа са унапред припремљеним питањима, непосредним разговором и фотографисањем предмета материјалне културе.

У раду ће бити представљена грађа о годишњој обичајној пракси везаној за славу, Божић, Ускрс и сеоску славу, односно заветину, која је добијена од информатора који припадају староседелачкој популацији истраживаних сеоских насеља.²

Грађа о овим обичајима указује на различитост у њиховом практиковању, како између села, тако и у оквиру једног села, као и на промене и прилагођавање појединих обичајних сегмената духу времена и животним околностима.

1 Видети у: Гордана Милетић, *Резултати рекогносцирања сеоских насеља смедеревске општине*, Гласник Етнографског Музеја 71, Београд 2007, 89–92.

2 Исто.

СЛАВА

У селима смедеревске општине највише је славара који славе Св. Николу 19. децембра, Св. Арханђела Михаила (Аранђеловдан 21. новембра) и Ђурђиц 16. новембра, следе Св. Јован 20. јануара, Св. Алимпије 9. децембра, Митровдан 8. новембра.

Када је реч о обичајима везаним за славу, присутна је разноликост како међу селима, тако и у оквиру домаћинстава једног села.

Првог дана славе сече се колач у кући или у цркви, пали се славска свећа и напија слава. То су константе овог обичаја у свим селима. Варијабилне елементе представљају: дужина прослављања, да ли се славски колач носи у цркву или сече кући, да ли се меси један или више колача, да ли се славска свећа пали једног или више дана.

Пред славу, свештеник долази да свети водицу.

Према подацима добијеним од саговорника на терену, преовлађујући модел је био: Навечери или дочекивање славе, први дан, други дан и трећи дан који зову патерице или трангељец.

На основу ових података није могуће утврдити до када је ово био преовлађујући модел, али је извесно да су друштвене, економске и социјалне промене које су се одразиле и на бројност и структуру домаћинстава имале утицаја и на промене славске обичајне праксе.

Сви саговорници између педесет и осамдесет година старости су истакли да се раније за славу позивало бардаком.

Поред „главне“ славе већина слави и другу славу – преславу. Као преслава, слави се други дан у години посвећен истом свецу, нпр. ако славе Ђурђиц 16. новембра, славе као преславу Ђурђевдан 6. маја, такође као преслава слави се и женина слава, ако је у мираз донела имање или мужевљева ако је дошао на мираз или слава дародавца имања. Има домаћинстава која, поред главне, имају више преслава. Преслава се, углавном, слави један дан. Као и у случају главне славе и овде је присутна разноликост у обичајима.

Сви саговорници су истакли повезаност славе и имања, односно наслеђивање славе повезују са наслеђивањем земље-имања.

Као новину у прослављању славе саговорници из Липа су навели да од скоро има домаћинстава у њиховом селу која славе навечери. Остале новине тичу се славског менија, напр. увођење предјела или куповина славског колача. Структура гостију се мења. Госте све више чине колеге с посла и школски другови, а мање рођаци.

Друговац

Милановићи славе Св. Стефана, славски колач носе у Цркву као и, према њиховом мишљењу, већина житеља у селу.

Биновац

Мијаиловићи славе Св. Арханђела Михаила, носе колач у цркву.

Суводол

Највише домаћинстава слави Св. Николу 19. децембра.

Информатор: *Д. Панџић* (1972)

Према његовим сазнањима и запажању, већина мештана славски колач носи у Цркву у Коларима где долази њихов парох из Врбовца. Код људи који нису у могућности да носе колач у цркву, свештеник долази и у кући реже колач. Каже да након Другог светског рата неки мештани нису носили колач у цркву због цинкарења. Каже да су многи „премрсили“ за Св. Николу у време санкција. Славу напију на посно, а јела за славски ручак су „мрсна“. Славу је добио са имањем када се оделио. Каже да, уколико се добије део имања, „земља“ на поклон, обавезно се слави слава дародавца имања. Приликом куповине не постоји та обавеза. Има породица које су од скоро почеле да славе славу и од тада им, по његовом мишљењу, кренуо напредак.

Павловићи славе Св. Николу 19. децембра. Колач носе у цркву. Свећу пале пре 12 сати и све време домаћин двори свећу, односно не седа док свећа гори.

Водањ

Информатори: *П. Милићевић*, *ћреседник мз*, *Н. Милосављевић шеф Месне канцеларије* и *чланови савеша Месне заједнице*

Већина мештана слави славу, а према процени саговорника, 50 посто слави Св. Николу. Славски колач неки носе у цркву, а неки секу у кући. Слави се два дана, а у неким домаћинствима колач месе за оба дана. Навечери, исто, неко слави, а неко не. Има домаћинстава која славе 2–3 славе. Слава, кажу, иде уз земљу, односно имање. Призећени славе своју славу, углавном, у ужем кругу.

Госте на слави чине чланови уже фамилије и пријатељи.

Бадљевица

Информатори: *Д. Ранковић, њпредседник мз и С. Пејровић, шеф Месне канцеларије*

Највећи број домаћинстава, према речима саговорника, слави Ђурђиц. Слава траје три дана. Навечери – дан славе – патерица. Колач се носи у цркву или се сече кући. Меси се један колач за први дан, а свећу неко пали само на дан славе, а неко и други дан.

За славу долази свештеник да освешта водицу.

Ко слави Св. Николу, кажу, да само упале свећу на посно, а за госте припремају мрсну храну.

Скорије је стриц једног од саговорника почео да слави славу, тако што му је отац дао пола од славског колача.

Колари

Домаћинство *Сћевановића*: Слава је Св. Арханђел Михаило. Славе три дана. За славу не спремају жито. Колач носе у цркву, а свећу пале два дана. Од пре две године купују славски колач.

Славски ручак се састоји од следећих јела – супа, ринфлајш, сарма, печење, колачи.

Гости на слави су родбина, пријатељи, колеге с посла, другови и другарице из школе.

Сеоне

Информатори: *брачни њар Јанковић и Божидар (1945)*

Има породица које славе више слава. Ако неко наследи имање или део имања, ако донесе у мираз, онда се, по речима саговорника, слави и слава онога који је поклонио или донео имовину.

Јанковићи славе две славе, Ђурђиц и Св. Арханђела Михаила, прва је мајчина, а друга очева. Код њих, саговорникова мајка меси колач, који од пре две-три године носе у цркву, а раније су колач секли у кући. За Аранђеловдан не спремају жито. Свећа се пали пре 12 сати и тада „дижу славу“. Свећа се пали два дана. Трећи дан се зове патерице, а старији саговорник Божидар користи и назив „тандрџец“, који је Јанковићима непознат. Трећег дана у госте долази комшилук.

У оба домаћинства свећу пали најстарији, код Јанковића то је саговорников отац, а код Божидара који живи у заједници са сином, свећу пали он као најстарији.

Гости се прво послуже слатком и водом и кољивом. Од јела служи се супа, ринфлајш, сармица од цревца, сарма од купуса. Раније се није служило предјело, али све је више, кажу, оних који за славу служе и предјело. Колачи се месе, спремају у кући, а има и оних који купују колаче.

Гости су се, према сећању Божидача, раније позивали са бардаком, а данас се позивају телефоном.

Бождар, поред главне славе, слави и Петровдан јер је на тај дан имао саобраћајни удес. Тог дана само спреми ручак и позове госте. Не пали свећу и не сече колач.

Врбовац

Највише се слави Ђурђиц, затим Св. Арханђел Михаило и Св. Никола.

Славски колач већина мештана носи у цркву.

Саговорник *Голуб Младеновић*(1930) слави Св. Алимпија. Слава је у време поста, али они мрсе. Како каже Младеновић, промрсили су за време Немаца. Славе навечери, два дана напијају славу и трећи дан је патерица. Славска свећа се пали пре 12 сати и напија се слава. Пре славе се, каже, пију два вина и после славе треће. Када се упали свећа кади се.

За Св. Николу саговорник носи поскур у цркву, јер је баба донела земљу – имање од око 40 дана орања.

Рођаци Голуба Младеновића, такође, славе Св. Алимпија и Св. Николу, који је бабина слава јер је донела имање у мираз. Уз колач за Св. Алимпија у цркву се носи и поскур и још једна свећа за Св. Николу.

За Славу спремају мрсну храну. Кажу да је још прадеда промрсио, јер није могао да купи рибу. Саговорници су навели пример једног свог рођака Младеновића који је поново почео да пости за Св. Николу у нади да ће му то помоћи да добије потомство.

Михајловац

Домаћинство *Живића*.

Слава породице Живић је Св. Јован 20. јануара, али славе и бабину славу Ђурђиц.

Славе два дана. Не славе навечери, али, кажу, да има породица које славе. Свећа се пали првог дана и тог дана се сече колач. По речима саговорника, практикује се да се током године пали непаран број свећа. Живићи пале за Божић, Ђурђиц, Св. Јована. Палили су и за Нову годину када је баба била код стрица, али када је прешла да живи код њих почели су да славе Ђурђиц и не пале свећу за Нову годину. За Св. Јована не

посте то је, кажу, остало од старине. Када је Слава у среду или петак на посно само напијају славу, а за госте се припремају мрсна јела. Славски колач носе у Цркву. Када се врате из Цркве, колач се исече и њиме се послуже гости.

За Ђурђицу колач секу у кући.

Добри До

Најзаступљенија слава у селу је Св. Арханђел Михаило, затим Св. Јован, Св. Никола, Ђурђиц, Св. Климентије.

Углавном се славе по две славе у току године, најчешће су то два дана у години, у зимском и летњем периоду, посвећена истом светитељу. Слави се по два дана, а трећи дан је патерица када се у госте зову комшије.

Информатор *Ж. Мишковић* (1933) слави очеву славу Св. Николу и женину Ђурђиц, јер је жена донела у мираз имање. Он је раније славио два, односно три дана, а сада слави само један дан, јер његов унук који је свештеник инсистира на томе да је слава један дан.

Миленковићи Славе Св. Арханђела Михаила два дана. Колач секу првог дана у кући и пале свећу и читају молитву „Оче наш“. Другог дана само пале свећу. Најстарији *Здравковић* је пре две године колач предао сину, али још увек он сече колач. Славски колач се меси у кући.

Са новом генерацијом шири се и круг гостију, па међу њима, поред рођака, има и колега с посла. Трећег дана зову комшије на доручак или ручак.

У селу има домаћинстава која купују славски колач, као и колаче.

Мало Орашје

У домаћинству *Драјушиновића* славе Св. Петку 27. октобра, а преслављују Трнову Петку 8. августа.

Славу славе два, а преславу један дан. Славски колач носе у цркву. Колач носи неко од укућана, нема правила ко носи. Припремају мрсну храну, без обзира ког дана је слава.

За преславу, у цркву не носе колач, већ мали хлебчић који зову литургија.

Сараорци

Саговорница *Видосава М.* (1931) слави Св. Агатона 4. септембра. Колач меси уочи славе. Носи колач у цркву, мада то није пракса у свим дома-

ћинствима. Славе се навечери (колач, свећа) и два дана слава. Каже да меси три колача.

Становници Шишкове мале у којој живи Видосава М. славе Св. Арханђела Михаила за здравље, пре свега деце. На овај дан пале свећу са три крака.

Ландол

Информатори: шеф мк *Б. Павловић* и председник мз *Б. Јеремић*.

Највише домаћинства, око 130 кућа, слави Ђурђиц.

Пре славе свештеник долази у кућу да освешта водицу. Славски колач већина житеља носи у цркву. Само тамо где нема млађих колач не носе у цркву.

Навечери се све ређе славе. Слави се два дана. Свећа се пали оба дана и то пре 12 сати. У ситуацијама када син живи у граду, отац први дан славе пали свећу, а други дан иде код сина у госте. Славски колач се меси у кући, али се и купује у пекари.

Има домаћинства која славе 2–3 славе у току године (нпр. ко слави Ђурђевдан слави и Ђурђиц).

Скобаљ

Стојадиновићи славе Ђурђиц. Славе два дана. Првог дана носе колач у цркву и пале свећу, другог дана само пале свећу. Дан уочи славе напијају славу. Трећи дан славе зову трангељец или патерица.

У домаћинству *Стојадиновића* где у заједници живе четири генерације, колач меси најстарији женски члан домаћинства, дан уочи славе. Деда Радојица, као најстарији мушки члан домаћинства, напија славу и пали свећу.

Гости на слави су рођаци, колеге, другови. Кажу да се број гостију смањује када се стекне ново пријатељство. Раније се за славу звало са бардаком, а данас углавном сами долазе. Постоји прећутно правило „ако си ишо, ће да дође“, кажу.

Код другог саговорника, *Б. Јовановића*, колач се меси за оба дана славе.

По речима саговорника, колач се углавном меси у кући и ретка су домаћинства која купују славски колач.

Лугавчина

У селу је најзаступљенија слава Св. Никола, затим Св. Арханђел Михаил и Ђурђиц.

Информатор: *Тома Пејровић* (1953).

Слава се слави два дана. Колач се носи у цркву у клечаним торбама заједно са свећом, вином, поскуром. Има домаћинстава где свештеник долази кући да сече колач. По речима саговорника, раније је домаћин који носи колач у цркву, облачио свечано одело. Свећа се пали оба дана и сече се део од колача, пали се кандило.

Навече славе, дочекивање славе се, по мишљењу саговорника, губи због одсуства укућана. Тада се пали кандило, свећа и попије се вино.

Обележава и трећи дан славе (патерице или трангељец) када му у госте долазе другови и пријатељи који славе исту славу.

По речима саговорника, има доста кућа које славе две славе. Та друга слава зове се преслава; слави се ако се наследи имање, па се слави слава претходног власника, затим ако жена донесе имање у мираз или је мa-сарка.

Славски колач се замеси водицом коју је освештао свештеник уочи славе. Сада се, каже, домаћице такмиче чији ће колач да буде лепши. Некада се, каже, колач није бацао, већ се од њега правила попара.

Поскур се меси од пресног брашна, он се поклања цркви, мада не доносе сви поскурице са колачем.

Млађе генерације, каже саговорник, дносе колач касније, а старији људи дођу пре литургије.

За славу се некада звало бардаком.

Осипаоница

Живковић Рагомир (1933) слави Св. Јована 20. јануара. Каже да је славу наследио од својих старих. Колач носи у цркву. Уз колач носи се и поскур и он остаје цркви. Он напија славу и пали кандило, а унук који је завршио богословију чита молитву.

Славе два дана. Оба дана се пали свећа. Трећи дан славе зову трангељец.

Навечери (уочи славе), тада се, каже, напија слава и пали кандило. На питање шта је то напијање славе, саговорник је то објаснио на следећи начин: „Налијеш чашу вина и даш свакоме чашу, да попијемо једно вино пред славу, запали се свећа, а онда се попије по мало“.

Раније је, каже, најмлађи из куће, на дан славе ишао са бардаком да зове госте за славу.

Исто тако, раније су, каже, ако је слава у среду или петак, постили. Сада, када напија славу, стави посно код свеће, а после мрсе. Сада има

предјело за славу, а раније су то биле пихтије. Од осталих јела на слави ту су – супа, ринфлиш, сарма или сармица (другог дана су ћуфте уместо сарме), печење, колачи.

На слави има око 50 гостију. Каже да, снаја 4–5 дана пре славе меси по десетак врста колача.

Мала Крсна

Сћанојловићи славе две славе: Св. Николу и Ђурђиц јер су саговорникова мајка и баба биле масарке.

Свештеник за славу долази да освешта водицу. Колач не носе у цркву, а у селу, кажу, има оних који носе, како ко.

За Св. Николу припремају посну храну. Кажу да су раније славили три-четири дана (навечери, први и други дана славе и трангељец), а сада славе само један дан. Деда је славу предао сину – када је слава сада са сином сече колач. Славски колач меси бака.

Шеф Месне канцеларије *П. Будимировић* слави две славе. Св. Јован 21. јануара је главна, а Ивандан је преслава. Он Св. Јована слави два дана. Колач се меси за први дан, а оба дана пали свећу.

Луњевац

Информатор: шеф Месне канцеларије *А. Радојковић*

Митровдан као кућну славу слави око 10 фамилија, на другом месту је Св. Ђирило и Методије (27. фебруар, 28 јул), затим Ђурђевдан и Ђурђиц. Каже да се поред главне славе, славе и друге ако је неко дошао у кућу и донео славу или када се наследи имање.

Слава се слави, каже, два дана. Навечери мало ко слави, а патерицу зависно од броја гостију.

Колач већина сече у кући. Колач се сече првог дана славе до подне и тада се пали свећа и напија слава. Домаћин куће ишчита молитву. Сви укућани попију по три пута гутљај црвеног вина. Гости се прво послуже житом.

Другог дана славе само се пали свећа. Гости долазе око два сата поподне. Каже да се предјело служи од пре десетак година.

Липе

Саговорници: *М. Бранковић (1949) пензионер, М. Живковић (1940) пензионер, Р. Јовановић (1951) возач.*

Највише домаћинстава, око 400 кућа, слави Св. Николу 19. децембра. Има оних који славе и зимску и летњу славу. Слава, кажу, иде са земљом и наследством. За здравље се, кажу, славе заветне славе.

Слави се два дана. Колач неки носе у цркву, а неки не. Spreма се само један колач, за први дан славе, а свећа се пали оба дана као и кандило. Слава се напија до 12 сати – на сто се стави нешто од хране, ко зна изговори молитву Оче наш, запали свећу, окади и три пута се пије вино. Чаша са вином се додаје, кажу, по старини и за сваког се по мало долије.

Свећа се двори, што значи да домаћин све време стоји док она гори. Саговорник *Р. Јовановић* је предао славу сину јер не може дуго да стоји.

Трећи дан славе, трангљеџ, кажу, има, али не стално. Такође, кажу, да се за посну славу припрема посна храна.

Као нов обичај у њиховој средини издвојили су дочекивање славе, односно, навечери.

Шалинац

Информатор: *С. Тодоровић*

Породична слава саговорника је Св. Никола. Славе два дана. Раније су славили и навечери и транкаљицу, односно трећи дан славе.

Славски колач се сече у кући првог дана славе, а свећа се пали оба дана.

Радинач

Информатор: *О. Јовановић (1957)*

Саговорница сматра да највише славара има за Св. Николу 19. децембра.

Слави се „навече“, уочи славе и први и други дан.

За навече се пали свећа и кандило, напија се слава и сече се колач, али нема гостију. Сутрадан, колач се носи у цркву, а слава се напија на посно до 12 сати. Колач се стави на сто, упале се свећа и кандило. Каже да прави домаћини сами месе колач. Колач се меси или попрска водицом коју је освештао свештеник, а на средину колача се стави босиљак и тако се испече. Другог дана славе пали се свећа.

Жито неко прави, а неко не.

За преславе је, каже, исто као и за славу.

За славу се спрема супа, ринфлиш (ринфлајш), сарма, сармица, ћуфте, печење.

Раља

У домаћинству *Грујића* живе четири генерације, слава је Св. Арханђел Михаило.

Славски колач у цркву носи неко од мушких чланова домаћинства.

Славе навече и два дана славе и трећи дан –патерицу. За навече секу колач и пале свећу.

Најстарија у домаћинству месила је колач док њена снаја није добила снају, када јој је предала ову дужност.

Петријево

Најзаступљенија слава је Св. Ђурђиц, Св. Арханђео, Св. Никола. Већина, по мишљењу саговорника, зимског светитеља славе као главну славу, а летњег као преславу.

Информатор: *И. Бурић* (1927) слави Св. Араханђела Михајла

Славу слави два дана. Првог дана се сече колач и пали свећа и напија слава, пре подне. Другог дана само пали свећу и ставља део колача од претходног дана на сто. Саговорник каже да је раније, понекад, носио колач у цркву, али да је касније углавном секао са сином. Колач сада меси снаја. Каже да је уопште мало људи из села који за славу носе колач у цркву. Његова мајка је, каже, носила у цркву литургију (колач) за Св. Луку кога су, раније, такође, славили.

Саговорник је обојици синова предао славу. Он је престао да слави када му је умрла жена и сада је, како каже, гост код синова на слави. Колач је предао тако што је пола колача и пола свеће предао сину. Син, који живи у Италији, је почео да слави тек када му се син оженио, како саговорник каже, када је добио пријатеље.

Удовице

Према подацима информатора *Г. Ђорђевића*, Св. Николу слави 125 кућа, Св. Арханђела Михаила 93–94 куће. Мишљења је да мали број људи поштује правило да припрема посну храну, када је слава у посне дане или за време поста.

Информатор *Р. Динчић* (1927) живи у заједници са сином и једним унуком. Славе Св. Николу 19. децембра. Славе навечери и два дана славе. За навечери припремају посну храну, а за славу мрсну. Каже да су до Другог светског рата постили, а након рата су промрсили. Славски колач носе у цркву. Колач се, каже, увије у нов пешкир и стави у торбу.

Сада унуци носе колач у цркву. Један део колача се служи првог, а други другог дана славе.

Информатори: *Софија (1922) и Сања (1979) Нешковић*

У домаћинству Нешковића живе четири генерације. Породичну славу Св. Аарханђела Михаила славе два дана. Славски колач меси најмлађа снаја Сања. Унук који је ожењен носи колач у цркву и пали свећу. Свећу пале пре 12 сати. Раније су славили и навече, уочи славе, али више не.

Госте су, раније, по речима, старије саговорнице, позивали бардаком.

Враново

Информатор: *Љ. Јевић (1950)*

Најзаступљеније славе су Св. Никола, Св. Арханђел Михаило и Св. Јован 21. јануара. По речима саговорнице, у селу се зна ко слави коју славу на основу његове припадности одређеној фамилији.

Већина домаћинстава има славу и преславу, односно славе зимског и летњег светитеља. Исто тако, преслава је и када неко узме славу јер је добио земљу или када жена донесе у мираз имање, њена слава се преслављује.

Уочи славе је навече или напијање славе – сече се колач и пали мања свећа. Слави се још два дана. Колач се носи у цркву – носи се мањи колач. Они који, по речима саговорника, поштују славу, пале свећу пре дванаест сати. Гости долазе више на вечеру, него на ручак.

Саговорница каже да док свећа гори њен брат стоји, односно двори свећу.

Као новину, саговорница је издвојила обичај ношења поклона за славу јер је раније, према њеном сећању био обичај да се укућанима донесе по јабука.

Каже да има и оних домаћинстава која купују славски колач.

У домаћинствима у којима мрсе за Св. Николу, док се напија слава на столу стоји посна храна поред свеће. Кољиво за славу неки спремају, а неки не.

Вучак

Информатор: *Д. Павковић (1929)*

Слава је Св. Пантелија 9. августа. Славе један дан. Колач режу кући. Некада то ради син, а некад унуци. Ове године (2005) су први пут купили

славски колач. Не спремају жито за славу. Гости долазе за ручак око 14–15 часова. Госте, првенствено, чини родбина, затим пријатељи и другови.

БОЖИЋ

У свим испитиваним домаћинствима славе Божић

Божићни празнични циклус започиње *Бадњим ганом*. На Бадњи дан неко од мушких чланова породице иде по бадњак. Зависно од села и породице сече се један, три, или пет бадњака. Увече, на Бадње вече, старији мушки члан домаћинства који уноси бадњак и сламу у кућу, најпре иде око куће са сламом, а са њим иде неко од млађих чланова домаћинства, најчешће деца, и пијучу. Затим се слама и бадњак уносе у кућу.

Старији саговорник из Петријева, *И. Ђурић* (1924), је описао обичај како га је он раније практиковао: „Прво унесем сламу, за мношћу деца и пијучу. Слама се ставља у сваку собу по мало. После тога уносим бадњак и бадњачицу (од церовине). На вратима ме дочека жена са ситом у коме је жито, кукуруз, колач – здравље. Она ми да да одгризем колач и отпијем мало вина“.

Саговорник из Михајловца *Божидар Живић* (1929), такође, одвојено уноси сламу и бадњак и када уноси бадњак, стави рукавицу.

Саговорник из Бадљевице *Драги Срејеновић* (1955) дао је следеће податке: „Сечем три бадњака. Сва три се уносе у кућу. Један остаје на кући, један на згради, а један код стоке, то чува стоку. На Бадње вече идем са децом око куће, пијуче се, после тога се уђе унутра. Када уђем у кућу, неко од укућана пита – Шта носиш? Ја кажем: здравље, весеље, највише то, паре, срећа. Када бадњак унесемо у кућу, нагоревамо га у шпорету“.

Када прегори, Бадњак се носи и ставља на родно дрво, а негде се део ставља на обор (Скобаљ).

Саговорница *Љ. Јевић* (1950): „Донесем и сад гранчицу из Цркве и пијучемо, више због деце, када су били мали. Сада дођу брат и снаја и онда ми пијучемо, мало правимо шалу. Стара (односи се на мајку) у кући дочека са пшеницом и кукурузом“.

На Бадњи дан се пости, то је последњи дан Божићног поста, и већина саговорника је истакла да тог дана обавезно посте. Може се рећи да је, тог дана, главни оброк вечера. Вечера се након уношења сламе и бадњака. Некада се вечеравало на слами, а сада, углавном, за столом, а слама се стави испод стола.

У неким домаћинствима се за Бадње вече сече колач и пали свећа, негде се само пали свећа и кандило, а има домаћинстава где ово није пракса.

За Бадње вече се месе обредни колачићи различитог облика и симболике. Зависно од домаћинства, месе се колачићи у облику – руке која сеје жито, колач здравље, њива, воћњак, виноград, буре, кика, крмача, волови (сада трактор – Бадљевица), књига, пластеник (Колари), гуска, пловка, штап, кика. Негде се умеси један већи колач на коме се у средину стави фигура која је симбол куће, а остале фигуре се распореде околу (Враново), само се колач за положајника и колач рука месе посебно. Ти колачићи се обавезно начну, осим колача који симболише здравље, и уколико се не поједу, сутрадан се дају стоци и кокошкама, а у Вранову се део тог хлеба стави у вино којим се причешћују на Божић. Код неких саговорника (Сараорци) је пракса да сви укућани прво узму део од колача који симболише здравље.

Има домаћинстава (*Живићи*, Михајловац) где се ови колачићи не месе, иако су упознати са обичајем.

На Бадње вече свако од укућана узме орах из сита или орахе укућанима да домаћин. Орах се отвори да би се видело каквог ће бити здравља у наредном периоду (Водањ), а према другом објашњењу (Враново) ораси су се јели за здраве зубе. У већини домаћинстава ораси се бацају у углове собе и ту остају до Малог Божића.

Код Грујића у Раљи је обичај да се, када седну на слами да вечерају, сви истовремено изују и одбаце обућу од себе.

Према подацима, које су дали старији информатори, раније је била пракса да се на Бадње вече кашике не користе за јело.

Први Божићни дан је најсадржајнији обичајима, који почињу од раног јутра.

Причешћивање ујутро на Божић није пракса у сваком од испитиваних домаћинстава, али се стиче утисак да је у прошлости било заступљеније. Причешћивање се обавља у кући, најчешће дренам, али постоје разлике. *Младеновићи* из *Врбовца* се причешћују – прескачу жар и пију вино у које се стави бобица од дрена. У *Ландолу* – црвеним вином у које се стави дрена. У *Шалинцу*, деца се послуже водом, медом и пупољком од дрена. Саговорница *Љ. Јевић* из *Вранова* се сећа да када је била дете, ујутро на Божић, било је обавезно умивање преко секире и причешћивање вином и дренам. *Маџејићи* из *Биновца* се причешћују тако што се преко кућног прага стави секира, стане се на сечиво секире и прескочи. Попије се

мало вина у које се стави дрен. Изговарају се речи – „Прођох годину не поболех“, „Прођох ватру не изгорех“ Бака је та која одржава овај обичај, а остали укућани испоштују. У домаћинству *Р. Живковића* из *Осијаонице* за бадњак користе дрен тако што од сваког бадњака узму по три пупољка и вино, прекрсте се и то узму као причест.

У свим испитиваним домаћинствима, ујутро на Божић, положајник цара ватру или, како се то још каже, пила за срећу, здравље и напредак домаћинства. Сви испитаници су истакли да је раније положајник био онај ко први дође у кућу и да је то углавном био мушкарац. Сада функцију положајника обавља неко од мушких укућана или неко дете из куће, фамилије или комшилука. О постојању животињског положајника у прошлости податак је дао *З. Мијаиловић* из Биновца. Он се сећа да су његови, када је био дете, на Божић уводили јагње у кућу.

Положајник се даривао, а и сада се, у већини испитиваних домаћинства, дарива колачем од хлебног теста који је у средини шупаљ, а на крајевима, често, састављен у облику машинице и украшен фигурицама од теста. Осим колача, положајник добија, зависно од узраста, новац или неки одевни предмет.

Саговорница *О. Јовановић* из Радинца каже: „Ко је увече био положајник, на Божић, пре изласка сунца иде по воду, у круг баца храну за кокошке, узима воду и враћа се унутра. Седа поново на џак и цара ватру, после тога се сви укућани причешћују вином и дреном и узме се по кашичица меда“.

Саговорник *Драги* из *Бадљевице*: „Положајник је ко први дође у госте или дете које прво устане, премда се не иде у госте, већином ко има дете, или ко ти први дође у кућу, он цара. Даје му се колач и дар, колач је шупаљ“. Положајнику се поклони дају за Српску Нову годину. Поклони се ставе на колач у који се стави јаје. Положајник тог дана дође на ручак и том приликом му се дају поклони.

Саговорник *Павловић* из *Суводола*: „Положеник буде неко дете из комшилука. Положеник долази на ручак и тада га дарују“. Саговорник из Водња: „Положеник је, најчешће, дете из куће. Положеник се дарује. Поклони се код неких тог дана само прикажу, а дају се за Српску нову годину“. *Б. Живић* из *Михајловца*: „Бадњак се увече унесе и он ту остане, онај ко је положајник, ко ти дође или неко из куће са њим цара. Положајнику се да пара, а сада, каже саговорница, купујемо поклон за три положајника, три унучета. Колач за положајника се меси округо са рупом по средини да може да се веже црвен конац и ту се стави – завеже и дар

за положајника. Тај колач се и украси мало са цветићима од теста. Иако имам сад три положајника месим само један колач и дам унуци од ћерке јер ови из куће после иду код бабе по мајци па донесу отуда“. *Здравковићи* из *Добродола*: „За полагајника се меси шупаљ колач чији се крајеви прекрсте као машна. На овај колач за полагајника ставља се и новац и нешто од гардеробе, обично нешто што је детету потребно. Полагеник је дете из куће“. *Бранислава* из *Скобаља*: „За полагајника се меси округао шупаљ колач. Поред овог колача, њему следи и неки поклон“. *Сџанојевићи* из *Мале Крсне*: „Положеник је онај ко први дође, ако не, онда су то деца из куће, унука. Положенику се даје шупаљ колач који се веже црвеним концем и да се новац“. *А. Радојковић* из *Луњеваца*: „За положајника се спреми колач који се повеже марамицом, а раније повесмом тежне, и новац“. Практикује се, каже, да то буде неко из куће, док је раније било ко први наиђе. Положајник се послужи и доручкује у кући. Саговорник каже да је код њега положајник био његов син док није отишао у Италију, а да је ове године положајник био комшија. У *Лиџама* је положајник, кажу, неко из родбине ко им је драг или су то деца, унучићи. Положајник се раније даривао колачем, кошуљом, чарапама, а сада углавном новцем. Саговорник *И. Ђурић* из *Пејријева*: „Положеник је раније долазио раном зором, први ко наиђе, а касније сам ја преузео улогу положеника“. Саговорник истиче да се положајнику давао новац и доручак код домаћина у кући. *Нешковићи* из *Удовица* истичу да колач за положајника и сада месе. Он је округао, шупаљ, на њега се стави црвени конац. Положајник је неко од деце из куће. *Љ. Јевић* из *Вранова*: „Положеник је најчешће дете из куће. Положеник прво донесе воду са бунара. За положеника се припреми дар“.

У већини домаћинстава, тог дана се сече колач и пали свећа. Негде се за ову прилику пали трокрака свећа која се обавије црвеним концем (Мало Орашје, Добри До). *Б. Живић* из *Михајловца*: „Колач се сече за време ручка на Божић и део из десне руке оба колачара остави се у сито за Српску нову годину“.

За време ручка, ломи се и чесница. Једино *Здравковићи* из Доброг Дола чесницу ломе на Бадње вече. У свим испитиваним домаћинствима она је од кукурузног брашна. У чесницу се ставља пара, зрно пасуља, део од кућног прага, зрно жита, семе од белог дулека, дрен, део од бадњака, вишња. Сваки члан домаћинства добије по парче чеснице. У неким домаћинствима се једно парче оставља за кућу и једно за путника намерника. Негде се прво парче чеснице оставља за кућу, а негде за путника

намерника. Пара из чеснице се, раније, мада то неки и сада практикују, залепи за плафон и када падне дода се још новца и купи со за кућу. Негде се, пак, ова пара чува за будућег војника и када крене у војску он је носи као заштиту.

Према подацима старијих саговорника, на Божић се није ишло у госте, али се после ручка ишло на игранку. Данас ово поштују углавном старији чланови домаћинства. *Божидар Живић* из Михајловца каже: „На Божић се ишло на игранку и тамо можеш да разговараш, а у авлију нема разговор, није као ово сад“.

Обичај, односно забрана чишћења куће прва два дана Божића позната је свим саговорницима, али се не придржавају сви овог обичаја. Трећег дана Божића избацује се слама из куће и тог дана се раније чистила и кућа.

Р. Динчић из *Уговица*: „Трећег дана Божића се износи слама из куће и ставља се на дрвеће ради бољег рода“.

УСКРС

Као и Божић и Ускрс се слави у свим испитиваним домаћинствима. Обичаји у вези са овим празником сконцентрисани су првенствено на обичај фарбања јаја и разне забране и пожељне радње везане за њих.

Седмица пред Ускрс је уједно и последња недеља великог поста и та недеља се још назива и Велика недеља, а најзначајнији дан у тој недељи је Велики петак. Тог дана се пости у свим испитиваним домаћинствима. Такође, тог дана се не ради у пољу, нити жене обављају кућне послове као што су прање веша, шивење, плетење. У неким домаћинствима се тог дана не припрема храна и не ложи ватра. Храна се припреми претходног дана. Према објашњењу које је дала саговорница и *Лујавчине Ц. Срејић*: „На Велики петак се ништа не спрема, јер је пети ексер сакривен у ватри и зато се тог дана не ложи ватра. Храна се припреми на Велики четвртак“. *И. Ђурић* из *Пејријева* каже да се на Велики петак не једе кашиком и тог дана не раде у пољу, као ни на Велики четвртак да летину не бије град.

Јаја се фарбају на Велики четвртак, Велики петак или у суботу. Обичај да се прво офарбано црвено јаје, које има функцију чуваркуће, остави до следеће године не практикују сви.

Саговорница *Љ. Милановић* (1962) из *Друјовца* каже да су до пре неколико година фарбали јаја суботом као и већина у селу, али је она прекину-

ла ову праксу и почела да фарба јаја петком јер је на телевизији чула када је Патријарх Павле рекао да се јаја за Ускрс фарбају на Велики петак.

Крсџићи из *Суводола* јаја фарбају суботом јер се, каже, на Велики петак ништа не ради. Раније се на Велики петак није јело кашиком. Знају да у селу има домаћинстава у којима јаја фарбају петком. Остављају прво офарбано јаје – чуваркућу.

М. Павловић (1977) из истог села фарба јаја на Велики петак. Оставља прво црвено офарбано јаје. Каже да је овај и неке друге обичаје научила од мајке.

Миланка (1925) из *Багљевице*: „На Велику суботу фарбам јаја, не фарбам на Велики петак јер је то велики празник“. Иста саговорница је описала како је некад фарбала јаја: „Имало неко варзило, ситно, па ставиш у тањир једно јаје то преноћи, оно буде све црвено и то оставиш да ти буде чувар куће. Фарбало се у луковину (од црног лука љуспе), и у коприве. У бакрач су се кувала јаја, а затим шарала. Узмем дрвенце тако танко ко прст, па га завијем у вуну, па прво умачем у боју и кажем – *Ти не легај ово јаје нећо оној ко ти даје* – да буде пола црвено, пола плаво, исто имале боје као сад и ја после узмем бојице па све нацртам, ситно направим листиће бојицама. Од коприве буде жуто. Најбоље било у луковину. Јаја офарбана у луковину и коприве не мажем, а ова која су бојена мазали смо зетином и не отиру се“.

Саговорница из *Сеона*, *Виолеша* (1971), јаја фарба зависно од околности, петком или суботом. Саговорници из *Врдовца* кажу да се на Велики петак не ради ништа у кући, не спрема се, чак ни храна, а сви укућани су у строгом посту. У њиховим домаћинствима јаја се фарбају суботом, али знају да од скоро има и оних који фарбају јаја на Велики петак. У истом селу у домаћинству *Младеновића* јаја фарбају на Велики петак. *В. Милосављевић* (1931) из *Сараораца* фарба јаја суботом, како каже, као што је радила и њена свекрва, а у селу фарбају и петком. Петком се, каже, не ложи ватра, зато се у четвртак припреми ручак за петак (посно и без уља). Оставља прво црвено јаје, чуваркућу, и чува до наредног Ускрса када га закопа у цвеће. По речима саговорника из *Лујавчине* (*Т. Појовић*, 1952) његова бака је јаја фарбала на Велики петак, а мајка када стигне, није имала одређен дан. *А. Сџанојловић* (1934) из *Мале Крсне* каже да је раније јаја фарбала на Велики петак, а сада фарба у суботу, јер чека да јој дођу унукe и да то заједно раде, а и због врућине да јаја не стоје дуго. Не оставља, нити је то раније радила, прво офарбано јаје. Саговорници из

Лија кажу да у њиховом селу јаја фарбају на Велики петак или у суботу, али да на Велики петак „ваља“ да се почне.

Саговорница из *Радинца О. Јовановић* (1957) каже да су се раније јаја, углавном, фарбала петком, а сада фарбају и суботом. Прво црвено офарбано јаје зове се чуваркућа. Ово јаје се наредне године замени новим и тада се ставља испод родног дрвета или да живини да поједе. *Грујићи* из *Раље* фарбају јаја на Велики петак. Тог дана шпорет ложе тек од поднева и тада почињу да фарбају јаја. *Нешковићи* из *Уговица* фарбају јаја на Велики петак. Остављају прво офарбано црвено јаје, чуваркућу, које бака зове варзило. *Љ. Јевић* (1950) из *Вранова* каже да су јаја, док је бака била жива, обавезно фарбали на Велики петак. Фарбало се обавезно у црвену боју, варзило, али није постојао обичај чувања првоофарбаног црвеног јајета. Сада, каже, јаја фарба кад ко има времена. На питање да ли оставља прво офарбано јаје саговорница *Д. Јанић* (1927) из *Вранова* каже: „То није остављала баба овде у кући, а ни моја баба није, а Љиља (ћерка) сад остави једно јаје. Као и данас, није све исто у свакој кући“.

Иако су се јаја фарбала за Ускрс, постојала је забрана додиривања и употребе јаја првог дана Ускрса. У неким домаћинствима, ова забрана је важила за све чланове, а у неким само за оне који иду код стоке.

Миланка из *Бадљевице* каже да су раније јаја јели други дан Васкрса. *Б. Живић* из *Михајловца* каже: „Овде, у Михајловцу, не смеју да се једу јаја првог дана Ускрса, а у Сараорцима ми ручамо и узимамо јаја“. *Александра Миленковић* из *Доброј Дола* је променила првобитну праксу да се јаја једу тек другог или трећег дана Ускрса, сада то раде првог дана Ускрса. По речима саговорника из *Лујавчине*, *Т. Појовића*, на Ускрс се прво јаје даје домаћину, затим синовима по старини.

Р. Живковић из *Осијаонице*: „Јаја не би требало да се једу нити додирују због чирева“. *Добринка Јанић* из *Вранова* каже: „Нису дали да се додирују и једу јаја први дан. Кажу то излази свињама јајчаник, ако се једу јаја први дан Ускрса“. *Десанка Павковић* из *Вучака*: „Онај ко иде у шталу код стоке не једе јаја првог дана Ускрса“.

У неким домаћинствима се, пак, ујутро на Ускрс омрсе јајима.

Уочи Ускрса долази свештеник и свешта воду. По мишљењу саговорника из *Осијаонице*, *Живковић Радомира*, вода се свешта до поднева.

Обичај сечења колача и паљење свеће за Ускрс није пракса у свим домаћинствима и ређи је него за Божић. Само је пет информатора навело да за Ускрс секу колач и пале свећу. То су: *Миленковић Александра* из

Доброг Дола, Г. Драгутиновић из Малог Орашја, Т. Поповић из Лугавчине, Грујићи из Лугавчине, Бурићи из Удовица.

В. Милосављевић из Сараораца за Ускрс не меси колач, само колачиће са целим јајетом у средини. *Б. Сиојагиновић (1936)* из Скобаља каже да су се ти колачићи раније носили у госте. За Ускрс не месе колач. Раније су се месили колачићи и на свако колаче стави се офарбано јаје. *И. Бурић из Удовица*: „На колач се ставе, како каже, унакрс по два црвена и два нефарбана јајета и једно у средину“. Каже да и данас снаја меси колач за Ускрс. *Д. Јанић из Вранова*: „Не месим колач за Ускрс. Ону водицу што свети попа, залијем цвеће. Нисмо месили ни раније, баба није месила, ни моји у Вучаку нису месили. Пали се свећа“.

На Ускрс се излази на гробље. Негде првог, а негде другог дана. У селима (Шалинац и Враново) где се излази првог дана на гробље, према подацима саговорника, свештеници су настојали да промене ову праксу и утичу на житеље да излазе на гробље другог дана.

СЕОСКЕ СЛАВЕ

У свим селима смедеревске општине сеоске славе су обавезни део годишњег обичајног циклуса. У току године слави се једна, а најчешће више сеоских светковина – заветина, литија, црквена слава, Св. Сава, Св. Трифун. Поред употребе термина заветина и литија, користи се и термин преслава.

Од деведесетих година прошлог века, у већини села, обнавља се ношење литија, а у неким селима литија тих година излази из црквеног дворишта, што је, донекле, и условило да о овој светковини имамо највише података.

Као и у другим крајевима Србије и овде је ношење литија везано за празнике који се славе у пролећном и летњем периоду. Највише села (8) празнује Духове, односно Тројицу. Како се овај празник слави три дана, у неким селима се литија носи првог, у неким другог дана. Други по заступљености (5 села) је празник Св. Никола 21. маја, затим Спасовдан, Пољобранија, Св. Арханђел Гаврило, Петровдан и др. У неким селима су, до Другог светског рата и неколико година након рата, литије ношене два пута током године (Петријево). Ово је, можда, била пракса и у другим селима, али за сада располажемо подацима само за ова два села.

Основне обредне елементе овог обичаја чине ношење литија и сечење славског колача. Литијски опход креће из црквеног дворишта или ако у селу нема цркве, из центра села или од главног сеоског записа. Литијска поворка иде кроз село или атар и зауставља се код сваког записа који се налази на предвиђеној траси литијског опхода. У неким селима се обиђу сви, а у неким само неколико записа. По речима саговорника, у већини села, по обнављању овог обичаја било је више учесника, али је са временом опадало интересовање, тако у Липама 2005. године није било литијског опхода, а у Скобаљу је литијски опход ишао кроз село само две – три године након обнављања и сада се као и раније светковина одржава у црквеном дворишту. Учешће свештеника у литијском опходу и приликом резања колача је пракса у скоро свима селима која су обновила овај обичај, али не и обавезно, што показује пример села Бадљевице где житељи сами обављају обредне радње. Саговорник из овог села *Д. Срећеновић* дао је следећи опис овог обичаја: „Обиђу се сви записи и дође се у центар села. Записи су обележени крстом и ограђени, око записа се стављају венци од цвећа. Запис се поткресује, прелива вином, поново се урезује и прелива вином, очита се молитва Оче наш и Богородице и певају се песме које се певају у тој прилици“. (Саговорник није знао које су то песме)

У Сараорцима, Литију су почели да носе 2004. године, када је подигнута црква. У селу има 6–7 записа. Литију која иде кроз село дочекују жене са ситом у коме су бомбоне, кукуруз, пшеница и овиме посипају поворку, такође и када се поворка врати у цркву дочекују их жене са ситом и посипају житом, кукурузом, бомбонама.

Колач се реже након литијског опхода, који се завршава, или у црквеном дворишту или код главног сеоског записа у центру села. У свим селима је пракса да обавезу колачара сваке године преузима други мештанин, који обично поред славског колача, зависно од могућности, припреми и нешто од хране. У Сараорцима, сваки запис има свог колачара и свако од њих припреми храну и донесе у црквено двориште. У Осипаоници као славар јавља се и Месна заједница.

У организацији ове светковине укључују су и школе и Културноуметничка друштва тамо где су она активна.

Као записи, најчешће се јављају: дуд, храст, липа и крушка. Обнављање записа, односно сађење новог дрвета на месту претходног које је било запис, најчешће је у случају када је запис у самом селу, док када су у питању записи у сеоском атару има случајева сече. Број записа варира

од села до села (3, 5, 7, 9). У неким селима су истакли да је у прошлости био већи број записа, али да су они временом пропали или су посечени. Записи се, најчешће, налазе у дворишту сеоске школе, црквеном дворишту и месту које се сматра центром села. Такође, има села која су своје записе имала или још увек имају на сеоском гробљу.

Заветина представља и друштвени догађај чији је значај био много већи у прошлости, него данас. Заветину славе сва домаћинства, тако да тог дана у госте долазе рођаци и пријатељи из других места. Према подацима које су дали старији саговорници, за заветину су се одржавале игранке, уз музику играло се коло, у већим селима играло је и по више кола (5, 6, 7). На игранкама су се сусретали пријатељи и познаници, младићи и девојке су се упознавали, многи су на игранкама упознали своје будуће супружнике.

Са престанком одржавања игранки опао је и друштвени значај заветина. Данас, према исказима информатора, због недостатка слободног времена и материјалног момента, многа домаћинства славе само једну заветину, у смислу да само за ту заветину имају госте.

У већини села нису мењани датуми празновања ових светковина, а увођење нове сеоске славе забележено је у Малој Крсни. Од пре пет, шест година овде су као сеоску славу почели да славе празник Огњене Марије 30. јула. Обред се обавља код извора за који се верује да је лековит и за ту прилику долазе три свештеника. Повод је оздрављење супруге Ж. Митића, која је користила воду са овог извора. Након тога, Ж. Митић и М. Смилковић су обновили извор и преузели на себе улогу сталних колачара нове сеоске славе. (Веровање у лековитост извора потиче још од раније)

Прослављање Светог Саве и Светог Трифуна је, такође, обновљено током деведесетих.

Белешка о аутору:

Гордана Милетић, етнолог, Музеј у Смедереву,
gordanam@muzejsd.org.

Summary

Gordana Miletić

Results of Surveying the Village Settlements in Smederevo Municipality

We presented in this work some of the material obtained as a result of surveying the terrain within the project 'Ethnological study of the settlements in the Smederevo municipality' that has been initiated by the Museum in Smederevo. The investigations included customs and beliefs, social life and material culture of the inhabitants of the Smederevo municipality. These data have been gathered using various techniques, like interviews with questions prepared in advance, direct communication, taking photographs of the objects of material culture. The most exhaustive and most comprehensive material was gathered from the individuals whose ancestors settled in this area during the 19th century and who are considered to be the so-called native population.

The presented results concern the customary practice related to family Slava (celebrating patron saint), Easter, Christmas and village Slava, also called Zavetina.

The data concerning these customs indicate the differences in their celebrating either between distinct villages or within single village but there could be noticed certain changes and adaptations of some customary segments to the spirit of time and new living circumstances.

About the Author:

Gordana Miletić, ethnologist, Museum in Smederevo,
gordanam@muzejsd.org.